

Van még egy fejezet a kötetben, amelyet a magyar nyelv szerelmesei, a költői mű születése iránt érdeklődők fognak lelkesen olvasni. Az *Irodalmi szénaboglya* röpke kis írások gyűjteménye. Szellemes szöveftések, párhuzamok, vonzalmak, élménytöredékek, tények-érzelmelek, gondolatok villannak fel itt szikrázó-szép mondatokban.

A Rónay Györgyről szóló *Asztal és kenyér* című esszéből tudjuk, hogy kettőjük beszélgetéseiben a „minőség mérhetősége” foglalkoztatta őket, amint írja: „a tetszésen, nemtetszésen túl ezt az abszurditást kergettük, vadásztuk a mesterség labirintusaiban.” Nemes Nagy Ágnes e kötetével bennünket is elkalauzol az irodalom csodálatos labirintusain. Érdemes vele elindulni.

R. Takács Olga

Dávidházi Péter: „Isten másodszülöttje” (A magyar Shakespeare-kultusz természetrajza)

„Uraim, le a kalapokkal” — valójában így, régimódi felszólítással kell kezdenünk ismertetésünket, mivel igazi filológust, a szó legjobb értelmében vett eszmetörténészt, az irodalmi gondolkodás avatott, sőt — tárgyyszerűen szólva — *beavatott* képviselőjét üdvözölhetjük az Arany János-, Erdélyi János- és angol irodalmi kutatásairól, műfordításairól (Shakespeare-szonett, Byron-költemény) ismert, már nem egészen *iffjú*, de még *elég fiatal* Dávidházi Péterben. Le a kalapokkal, mert újszerű mű született, újszerű vonalvezetéssel jelöltetik ki a magyar—angol, magyar irodalmi—világirodalmi kapcsolatok egy jellegzetesen magyar útja. S még egyszer le a kalapokkal, mert a merésznek tetsző kísérlet sikerült: az irodalmi kultusznak nemcsak természetrajza, hanem lélektana, nemcsak fejlődéstörténete, hanem művelődéstörténeti hozadéka bomlik ki előttünk, széles és alapos elméleti fejtegetésekkel együtt. Szó esik a magyar Shakespeare-fordításokról és azok visszhangjáról, de még inkább arról, miképpen vezetnek a szakrálissá váló, szókincsében és szakkifejezéseiben a vallási szertartásokat idéző Shakespeare-bálványozáshoz azok a törekvések, amelyek főleg a német példákon felbuzdulva, ám olykor az eredeti (angol) anyagból is merítve, egy valóban zseniális szerző léteit és utóéletét ismertetik az olvasókkal. Miképpen lesz

esztétikai méltatásból kritikátlan elismerés: valójában egy, a hagyományok révén rögzült, kodifikálódott olvasói és színházlátogatói viselkedési forma histórikumát kapjuk. Shakespeare-ünnepségek és fordítói vállalkozások intézményesült formái által lesz a beavatásból mitizálódás; hogy eljussunk a bálványombolás nagy hatású epizódjain keresztül a szekularizálódás korszakába. Közben, nem mellékesen Vörösmartyról, Petőfiről, Aranyról, Móricz Zsigmondról, Nagy Lajosról és Németh Lászlóról tudunk meg többet (sajnálatos módon az ebbe a sorba tartozó Márai Sándor kimarad a Shakespeare-kultusz papjai közül!), és ezenközben egyszerre kapjuk meg a különféle periódusok hivatalos intézményeinek rajzát egy bizonyos aspektusból és az irodalmi élet jellegzetességeinek átvilágítását is.

Dávidházi Péter sokatmondóan és újszerűen jár utána annak, miképpen függ össze kultusz és kultúra (etimológiailag és az összefüggések magasabb síkján); és megállapításai szerint egyik a másiknak sok szempontból előfeltétele. Nem engedékeny, hanem megértő azokkal, akik rosszul leplezett sznobizmusból idomulnak a Shakespeare-szertartások színházi változatához; ám ugyanilyen elszántsággal védelmezi azokat is, akik a kultusz kiüresedése, tartalmatlanná válása miatt egy társadalom körképének vallják a Shakespeare-kultuszt. Ez a kiegyensúlyozottság érzékelhető a nem „ragyogni”, hanem *basználni*, azaz értelmezni akaró esszényelvben, amely olykor fanyar humorral jelzi szerzője távolságtartását és elnéző magatartását a még oly külön megnyilvánulásokkal szemben is. Dávidházi sok mindent vállal: elsősorban azt, hogy az emberekben a felvilágosodások ellenére is ott lappangó, majd időnként elemi erővel feltörő, nemesebbcsodálatra méltó iránt ébredt vágyat a világi kultuszok kialakulásának történetében mutassa be, és ehhez az elhatározáshoz talált megfelelő tárgyat: Shakespeare magyar fogadtatása történetében. S bár a recepciókutatás az összehasonlító irodalomtudomány régi diszciplínája, az a tény, hogy a mítoszkritika módszereivel szembe-síti az utóélet-elemzést, új módszert igényel. Hiszen most már nem elsősorban az kerül szóba, hogy ki mikor mit írt Shakespeare-ről, hanem az, miképpen és miért, s ez miféle társadalmi érintkezési-viselkedési forma kikristályosodásához vezetett. Tehát nem az adatok hierarchizálása által bomlik ki egy folyamat, hanem a kultuszt lényegénél megragadva, a vallássá válás és a rítusváltozatok stációi kutatásának lehetünk tanúi. S hogy mennyire nem önkényes a szerző e jól választott szempontja, azt a bőséges idézetanyag igazolja, például a straffordi magyar zárán-dokok leírásairól szóló beszámoló.

Uraim, ismét le a kalapokkal! Új műfajú értekezés született. Krónika, elméleti fejtegetés, aprólékos, mikrofilológiai munka, beszámoló az áhítat évtizedeiről, a bálványrombolás óráiról, szakszerű taglalás és jóízű irodalmi felfedezés. Mindez együtt, szakítva a bölcseleddő, tudálékos, öncélú forráskutatásban kimerülő, gondolatszegény, ám szakkifejezésekkel zsúfolt előadással. Dávidházi könyve hozzájárulás az irodalomtudomány önfelszabadító szabadsághar-

cához, szerző—mű—olvasó (szent)háromságán töprengés. S mindemellett tágabb érvényű beszámoló arról, miként keletkezik a kultusz, miként hatja át a társadalom egészét, s e kultusz miként válik gátjává fordítók, tanulmányírók, színházlátogatók elsőrendű kötelességteljesítésének: az önálló, szabad gondolkodásnak. (*Gondolat*)

Fried István

Kiállítás

Lábass Endre kiállítása*

Meglehetősen utálok a patétikus kifejezéseket, de azt hiszem, hogy Lábass Endre az életét tette fel erre a városra, Budapestre. Belebűjt, mint egy hatalmas, mélytorkú zsebbe, ahonnan még mindig újabb és újabb kincseket lehet előbányászni.

Egyébként eredetileg azt a címet akartam adni a bevezetőnek: Hajléktalanok. Szerencsétlen cím lett volna. (Minden cím elég szerencsétlen.) Lábass Endrénél senki se hajléktalan. Legfeljebb kuporognak, kucorognak, meghúzódnak, de valahol valamilyen zugban mindenki otthonra talál.

A félig összetört zongora, akit kihurcoltak az erdőbe! Dehát hogy vonszolták ki? Hogy ragadták meg? Mindegy. Ne firtassuk. Mindenesetre most már ott áll a fák között kissé oldalt dőlve, beleragadva a földbe. A fák föléje hajolnak. A levelek, gallyak, ágak elborítják. Az erdő befogadta.

A zongora egy napon váratlanul megszólal. Hangversenyt ad. Hogy mi lesz a műsora? Nem gond. Igazán gazdag a repertoárja.

A Házhalász. Egy összegabalyodott háló lóg le a nyolcadik emeletről. Öreg, nyomorúságos alakokat emel fel a mélyből, csavargókat, akik betévedtek az udvarba.

Isten kifacsart kétélre hajított inge csöpög egy lavórba. Hatalmas üres terem. A padló már régen

kikopott. Dehát csakugyan olyan üres ez a terem? Szó sincs róla. Egy nő vetkőzik a félig lehúzott redőny mögött. Lusta, elnyújtott mozdulatokkal végigsimít a vállán, a karján. Vendégeket vár? Fogadást ad? Kedvesen vihogó lóti-futi lányok szaladnak át a termen süteményes tálcákkal, konyakos poharakkal.

Előadásra vár az Operaház poros padlása. Kiöregedett, rég elfelejtett énekesek adnak elő rég elfelejtett operákat. Soha seholy elő nem adott operákat.

Egy férfi rohan a folyosókon. Egy pillanatra se áll meg. Merészen veszi a kanyarokat. Hóna alá szorított sovány akatatóskájával kanyarog tovább, tovább...

Hová vezetnek az egyre szűkülő lépcsőfokok? Egy másik lépcsősor avilági mélységébe. És majd maga a ház is egy ilyen lépcsőbe süllyed el.

A falak visszaadják a régi lakókat. Mindenki előlép, aki valaha is itt lakott.

Fák foglalták el az udvarokat. Az ágak ráhajoltak az ablakokra, valósággal elborítják. Az ablakokban alig látható, szinte észrevehetetlen háttér arcok. Mintha valaki éppen csak idelehelte volna őket.

Ki merné zavarni a pad lakóját? Azt a mefev, zárt arcú férfit. Ki tudja mióta ül ott keresztbevetett lábbal, lehunytt szemmel. Nincs mozdulata, és már senkire és semmire se kíváncsi. Csak éppen még befogadja a napfényt, az esőt, a levegőt alig hallható, örökös zúgását.

Egy kéz a ház lerongyolódott falán a horpadt bádogcsatorna mellett. Csak úgy egyedül. Se testvére, se párja. Talán valahonnan fentről hullott le, talán alulról kapaszkodott fel. Rátapadt a falra, szétterpesztett, megmerevedett ujjakkal. Nincs több mozdulata.

* Elhangzott 1990. január 26-án a Liget galériában